

Інформаційна довідка щодо наслідків запровадження додаткового податку на підсолоджені напої: закордонний досвід*

***Анотація.** В інформаційній довідці проаналізовано закордонний досвід запровадження додаткового оподаткування підсолоджених напоїв із метою вибору оптимального врегулювання цього питання в Україні.*

***Ключові слова:** акцизний податок, оподаткування, підсолоджені напої, мінеральні та газовані води.*

Вступ. Підсолоджені напої вважаються продуктами, що завдають шкоди здоров'ю, їх надмірне споживання сприяє появі зайвої ваги та ожирінню, діабету, розповсюдженню серцево-судинних хвороб, утворенню карієсу тощо. Регулярне споживання солодких напоїв, які швидко перетравлюються, викликаючи стрибок рівня цукру в крові, із часом призводить до інсулінорезистентності та безлічі метаболічних проблем, пов'язаних із діабетом другого типу та серцевими захворюваннями як двома основними причинами смерті у світі. У світі через споживання підсолоджених цукром напоїв щороку фіксується 2,2 млн нових випадків діабету другого типу та 1,2 млн нових випадків серцево-судинних захворювань¹.

Із метою заохочення до скорочення споживання підсолоджених напоїв держави активно запроваджують фіскальні методи впливу. Вважається, що шкідливий для здоров'я продукт має бути істотно дорожчим за аналогічні нешкідливі продукти, що зменшить споживчий інтерес до нього, сприятиме зменшенню споживання, зокрема надмірної кількості цукру в підсолоджених напоях, і, як наслідок, покращенню здоров'я населення. Так, Світовий банк² зазначає, що додаткове оподаткування підсолоджених напоїв є ефективним політичним важелем, який уряди можуть використовувати для стримування надмірно високого споживання цукру та покращення суспільного добробуту.

На розгляді Верховної Ради України наразі знаходяться законопроекти щодо оподаткування акцизним податком напоїв, включаючи мінеральні та газовані води, із доданням цукру чи інших підсолоджувальних або ароматичних речовин (реєстр. № 9032 від 17.02.2023 та реєстр. № 9032-1 від 06.03.2023), пов'язані із законопроектом (реєстр. № 9033-1 від 06.03.2023), які наразі очікують на розгляд. Кабінетом Міністрів України у законопроекті (реєстр. № 11416 від 18.07.2024) також пропонувалося додаткове оподаткування підсолоджених напоїв.

Метою цих законопроектів названо скорочення негативного впливу підсолоджених напоїв на здоров'я населення шляхом зменшення їх економічної доступності через механізм оподаткування. Необхідність

¹ Rafferty Julie. New Study Links Millions of Diabetes and Heart Disease Cases Globally to Sugary Drinks. 2025, Jan. 6. URL: <https://now.tufts.edu/2025/01/06/new-study-links-millions-diabetes-and-heart-disease-cases-globally-sugary-drinks>

² TAX INSTRUMENTS AND DESIGNS: Taxes on Sugar-Sweetened Beverages: Summary of International Evidence and Experiences: World Bank. URL: <https://hdl.handle.net/10986/33969>

прийняття законодавчих ініціатив обґрунтовується, зокрема, світовою практикою оподаткування підсолоджених напоїв, що призвела до скорочення їх споживання у державах, в яких було прийнято відповідне законодавство. Вони також передбачають, що 50 % виручених коштів від додаткового оподаткування таких напоїв спрямовуватимуться на реалізацію програм профілактики та лікування захворювань, які виникають від регулярного вживання підсолоджених напоїв.

Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики було підтримано проект Закону України (реєстр. № 9032-1 від 06.03.2023), яким пропонується встановити акцизний податок у розмірі 0,1 євро за 1 літр напою незалежно від вмісту цукру.

Раніше Дослідницькою службою Верховної Ради України підкреслювалося, що оподаткування залежно від вмісту цукру може стимулювати споживачів переходити на більш здорові продукти та замінники (із меншим вмістом цукру), одночасно стимулюючи виробників змінювати рецептуру своєї продукції, аби уникнути вищих податкових ставок. Водночас найбільший вплив на споживача мають високі ставки податків, які суттєво впливають на ціну шкідливого продукту³. У цій інформаційній довідці пропонується додатковий огляд закордонного досвіду щодо впровадження багаторівневих податків «на цукор» та податків, які мають високі ставки.

Основна частина. За інформацією Європейського офісу Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), опублікованою Хорватським інститутом громадського здоров'я, у *Хорватії* 35 % дітей віком від 8 до 9 років мають надлишкову вагу, і ця країна входить до першої п'ятірки країн Європи з цією проблемою⁴. На виконання рекомендованих ВООЗ заходів для зменшення надмірного споживання цукру, у Хорватії було прийнято Закон про спеціальний податок на каву та безалкогольні напої № 72/13 від 2013 року з подальшими змінами⁵ (див. Рис. 1).

Закон № 72/2013 - базою оподаткування є кількість одиниць об'єму безалкогольних напоїв (лінійна система)

Закон № 121/2019 - базою оподаткування є об'єм та вміст цукру на одиницю об'єму в безалкогольних напоях

Закон № 22/2020 - для фруктових нектарів зменшено податок на відсоток вмісту фруктів

Рис. 1.

³ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо запровадження додаткового податку на підсолоджені напої. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSMaterialsDocs/econ_fin_policy/analytical_notes-fpol/74558.html

⁴ Savjetovanje sa zainteresiranom javnošću- Obrazac naknadne procjene učinaka propisa za Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića. URL: <https://esavjetovanje.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=19498>

⁵ Zakon o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića № 72/13, 121/19, 22/20 na cnazi 29.02.2020. URL: <https://www.zakon.hr/z/2493/Zakon-o-posebnom-porezu-kavu-i-bezalkoholna-pi%C4%87a-2020-2020>

На початку застосовувалася лінійна система, яка передбачала оподаткування спеціальним податком безалкогольних напоїв, яка базувалася виключно на кількості одиниць об'єму напоїв, однак вона не досягла цілей щодо скорочення споживання цукру. Її було скасовано та замінено системою, що базується на об'ємі та вмісті цукру на одиницю об'єму в кожному напої. Також було змінено оподаткування нектарів, сиропів і концентратів. Фруктові сиропи, як правило, є напоями з високим вмістом доданого цукру і на початку існувала значна податкова нерівність між однаковими або подібними продуктами, яка не мала обґрунтування. Крім того, звільнення від оподаткування фруктових сиропів виглядало сумнівним, виходячи з правил ЄС щодо державної допомоги.

Наразі об'єктом оподаткування спеціальним податком у Хорватії є, зокрема, виражений в гектолітрах об'єм безалкогольних напоїв із відповідним вмістом цукру, метилксантину та таурину, а також фруктові нектари і напої, які містять доданий цукор, а сума спеціального податку, визначена на основі вмісту цукру, зменшується на відсоток кількості фруктів, що міститься у фруктовому нектарі чи напої (Табл. 1)⁶.

Табл. 1.

Спеціальний податок на безалкогольні напої за вмістом цукру

Об'єкти оподаткування	Вміст цукру в г/100 мл безалкогольного напою	Кількість у євро/гл відповідно до вмісту цукру
Перша група	2	0,00
Друга група	2,001 – 5	1,33
Третя група	5,001 – 8	3,98
Четверта група	8,001 і більше	7,96

Аналіз результатів від запровадження змін до Закону про спеціальний податок на каву та безалкогольні напої засвідчив, що велика кількість виробників змінила рецептуру, щоб зменшити частку доданого цукру в продукті, а також частково чи повністю замінила цукор підсолоджувачами. Оскільки продукти з високим (56 г/100 мл) вмістом цукру стали неконкурентоспроможними на хорватському ринку, їх виробництво було перепрофільовано на експорт. Можливість вибору більш здорових варіантів вплинула на підвищення обізнаності про здоровий спосіб життя та зміну харчових звичок населення, особливо молоді, яка є найбільшим споживачем солодких безалкогольних напоїв⁷.

⁶ Uredba o načinu izračuna i visinama sastavnica za izračun posebnog poreza na kavu i bezalkoholna pića, "Narodne novine", broj 156/2022. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_12_156_2524.html

⁷ Savjetovanje sa zainteresiranom javnošću- Obrazac naknadne procjene učinaka propisa za Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića. URL: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=19498>

В *Ірландії* податок на солодкі напої (далі – SSDT) є одним із низки заходів, які впроваджуються в рамках державної політики боротьби з ожирінням та плану дій «Здорова вага для Ірландії – політика та план дій щодо ожиріння на 2016–2025 роки щодо зниження рівня ожиріння». Із травня 2018 року цей податок застосовується до безалкогольних напоїв на основі води та соку з додаванням цукру й загальним вмістом цукру п'ять грамів і більше на 100 мл. Запроваджуючи податок, уряд держави мав проміжну мету – заохотити виробників напоїв змінити склад своїх продуктів, знизивши вміст цукру нижче оподатковуваних меж. Із 1 січня 2019 року предмет оподаткування було розширено деякими напоями з рослинним білком і напоями, що містять молочні жири. Структура податку є дворівневою (див. Табл. 2).

Табл. 2.

Спеціальний податок на безалкогольні напої за вмістом цукру

Вміст цукру на 100 мл напою	Податок за 1 літр напою
5–8 г	0,20 євро
>8 г	0,30 євро

Впровадження SSDT призвело до скорочення споживання підсолоджених напоїв за рахунок заохочення людей вибирати більш здорові напої, а також мотивувало індустрію безалкогольних напоїв переглянути формулу продуктів, знизивши вміст цукру нижче оподатковуваних меж. Із цього погляду новація виявилася успішною. Після запровадження у 2018 році такого податку понад 50 % виробників скоротили вміст цукру у своїх напоях, а в подальшому виробники провели широкомасштабну зміну рецептури безалкогольних напоїв. Чотири з п'яти провідних виробників газованих безалкогольних напоїв наразі випускають продукцію із вмістом цукру нижчим податкового порогу в 5 г цукру на 100 мл, що характеризує позитивний вплив SSDT. Водночас дані Euromonitor демонструють, що продажі енергетичних та спортивних напоїв із високим вмістом цукру залишаються високими. Виробники стверджують про постійне прагнення до просування більш здорового вибору для споживачів незалежно від регуляторних заходів⁸.

Окремі держави світу стягують податок на підсолоджені напої у значно більших розмірах, ніж рекомендує ВООЗ. Встановлення високих ставок додаткового оподаткування підсолоджених напоїв має як соціальний, так і економічний ефект. Відповідно до угоди Ради співробітництва країн Перської затоки (далі – Рада) низка країн регіону з 1 січня 2019 року запровадила 50 % податок на підсолоджені напої та 100 % ставку податку на енергетичні напої, наприклад, *Об'єднані Арабські Емірати* (далі – ОАЕ) – з 1 грудня 2019 року⁹.

Метою стягнення акцизного податку ОАЕ визначили зменшення споживання нездорових і шкідливих товарів, а також збільшення доходів

⁸ Houghton, F., Moran Stritch, J. & Auerbach, J. (2024) Evaluation of Ireland's Sugar-Sweetened Drinks' Tax (SSDT). Ballina, Tipperary: Munster Research Consultancy. URL: <https://ru.scribd.com/document/803414039/3ba6a6d7-3a2a-4428-a739-dba02b467c06>

⁹ Excise tax. The United Arab Emirates' Government portal. URL: <https://u.ae/en/information-and-services/finance-and-investment/taxation/excise-tax>

держави, які можна витратити на корисні державні послуги. Ця держава зобов'язала виробників вказувати вміст цукру у своїх продуктах, щоб споживачі могли робити поінформований здоровий вибір. Як результат запровадження податку, багато компаній із виробництва напоїв повністю переформатували свої виробничі процеси на виробництво і торгівлю несолодкими напоями (без цукру), що позитивно відображається на рівні споживання в суспільстві та збереженні здоров'я населення. Зазначені заходи також дозволять скоротити показники ожиріння, діабету, карієсу та інших захворювань серед населення, спричинених надмірним споживанням цукру¹⁰. Поряд із програмами збереження здоров'я населення, в ОАЕ також очікувалося значне зростання надходжень від податків і зборів на шкідливі продукти в бюджеті на 2024–2025 роки. Так, наприклад, від сплати акцизного податку, який спрямований на оподаткування шкідливих для здоров'я товарів, очікувалося отримання доходу близько 200 мільйонів дирхам на рік¹¹.

Дослідження 2017 року ілюструє, що підлітки в **Катарі** частіше споживали підсолоджені напої, ніж в інших державах. Середній рівень споживання підсолоджених напоїв серед підлітків перевищував показники 53 держав (54 % дітей віком 13–15 років споживали протягом останніх 30 днів перед опитуванням солодкі напої). Реалізація положень Закону Катару № 25 від 2018 року¹² матиме також значний ефект на рівень надходжень до державного бюджету – так, за оцінками науковців, у період 2025–2029 років від податків на тютюн та підсолоджені напої у Катарі прогноуються додаткові надходження в сумі 10,7 млрд катарських ріалів (близько 2,82 млрд євро). Однак, наразі споживання підсолоджених напоїв, особливо серед підлітків, порівняно з іншими державами регіону залишається високим¹³.

Висновки. Додаткове оподаткування підсолоджених напоїв в Україні може:

сприяти змінам у споживчій та купівельній поведінці населення

стимулювати зміну рецептури підсолоджених напоїв

збільшити державні доходи для фінансування охорони здоров'я населення

Зменшенню споживання підсолоджених напоїв ефективніше сприяє застосування вищих ставок податку та впровадження багаторівневих податків залежно від вмісту цукру. Багаторівневі податки також дозволяють скоротити споживання шкідливих для здоров'я продуктів за рахунок зменшення

رور خمس سنوات على تطبيقها في الدولة "الهيئة الاتحادية للضرائب": آثار إيجابية تعكس نجاح تطبيق الضريبة الانتقائية في تحقيق أهدافها 19 أكتوبر, الأرباء, 2022. URL: <https://tax.gov.ae/ar/media.centre/news/five.years.passed.since.the.implementation.of.excise.tax.in.the.uae.aspx>

11 2 دينار المليار ستتجاوز والرسوم الضرائب القيس 025/01/22 إيرادات. URL: <https://www.argaam.com/ar/article/articledetail/id/1784038>

12 Taxes in Qatar. General TAX Authorit. URL: https://www.gta.gov.qa/en/taxes-info#excise_tax1

13 Al-Zalabani A.H. Prevalence and Predictors of Soft Drink Consumption among Adolescents in the Gulf Countries: Findings from National Surveys. Nutrients 2024, 16 (16), 2637. URL: <https://doi.org/10.3390/nu16162637>

виробниками вмісту цукру в напоях з метою уникнення або зниження оподаткування. За таких умов в Україні може бути розглянуто впровадження як багаторівневого податку, так і достатньо високого лінійного податку. Багаторівневий податок складніший в адмініструванні, а отже, може бути запроваджений з урахуванням економічної доцільності його застосування. Під час ухвалення рішення щодо оподаткування підсолоджених напоїв може бути запропоновано встановити мінімальний вміст цукру в напоях для цілей оподаткування і таким чином надати виробникам можливість уникнути додаткових податків, зменшивши використання цукру в продукції.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*